

УДК 94(477)"19/20"-051

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-3980-4004](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-3980-4004)

Тарасенко Ольга Олексіївна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, <https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКАМИ УКРАЇНИ ПЕРСОНАЛІЙ ПРЕДСТАВНИКІВ СТАРШОГО ПОКОЛІННЯ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ІСТОРИКІВ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА

Анотація. Персоналіям старшого покоління представників Київської школи істориків Володимира Антоновича – Оресту Левицькому, Івану Каманіну, Володимирі Щербині – належить почесне місце серед еліти української історичної науки. Розвиток історичної освіти і науки в 1870 – 1890-х роках в Університеті Св. Володимира був пов’язаний із плідною викладацькою та науковою діяльністю Володимира Антоновича, створенням Київської школи істориків Володимира Антоновича, наукова робота якої розгорталась під час четвертого періоду розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст. Київська школа істориків Володимира Антоновича виховала біля сорока видатних і талановитих учених, які склали еліту української історичної науки останньої чверті XIX – першої третини XX ст. Київську школу істориків Володимира Антоновича вирізняли комплексність дослідження, ґрунтовність джерельної бази та наукового апарату досліджень, глибоке проникнення в суть проблеми. Ці ж риси характеризують наукову спадщину Ореста Левицького, Івана Каманіна, Володимира Щербини. Науковий доробок речників Київської школи істориків Володимира Антоновича став безцінним внеском в українську історіографію, дає підстави вважати її першою національною школою дослідження історії України. *Мета статті:* проаналізувати праці істориків України, які досліджували персоналії Ореста Левицького, Івана Каманіна, Володимира Щербини у 20-х роках XX ст. – першій чверті XXI ст. *Методологічною основою дослідження є* застосування історико-хронологічного, ретроспективного, біографічного, порівняльно-історичного, системно-структурного, історико-типологічного методів. Життя та наукова спадщина Ореста Левицького, Івана Каманіна, Володимира Щербини заслуговують на подальше ґрунтовне вивчення, осмислення та популяризацію молодим поколінням українських дослідників першої чверті XXI ст., щоб глибше зрозуміти час в якому вони жили і творили.

Ключові слова. Орест Левицький, Іван Каманін, Володимир Щербина, персоналії, життя та діяльність, Київська школа істориків Володимира Антоновича, четвертий період розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст., 20-х роки XX ст. – перша чверть XXI ст.

Tarasenko Olha Oleksiivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the History of Ukraine Department, Faculty of Social Sciences and Humanities, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-3220-3510>

RESEARCH OF PERSONALITIES OF THE OLDER GENERATION OF THE VOLODYMYR ANTONOVYCH KYIV SCHOOL OF HISTORIANS BY HISTORIANS OF UKRAINE

Abstract. The personalities of the older generation of representatives of the Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians – Orest Levytsky, Ivan Kamanin, and Volodymyr Shcherbyn – have an honorable place among the elite of Ukrainian historical science. The development of historical education and science in the 1870s – 1890s at the St. Volodymyr University was associated with the fruitful teaching and scientific activities of Volodymyr Antonovych, the creation of the Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians, the scientific work of which unfolded during the fourth period of development of the School of Historians of the St. Volodymyr University in the 19th century. The Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians educated about forty outstanding and talented scientists who comprised the elite of Ukrainian historical science in the last quarter of the 19th and the first third of the 20th centuries. The Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians was distinguished by the complexity of the research, the thoroughness of the source base, the scientific apparatus, and a deep insight into the essence of the problem. These same features characterize the scientific legacy of Orest Levytsky, Ivan Kamanin, and Volodymyr Shcherbina. The scientific achievements of the representatives of the Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians constituted an invaluable contribution to Ukrainian historiography, providing grounds for considering it the first national school of research into the history of Ukraine. The purpose of the article: to analyze the works of historians of Ukraine who studied the personalities of Orest Levytsky, Ivan Kamanin, and Volodymyr Shcherbina in the 1920s of the 20th century – the first quarter of the 21st century. The methodological basis of the study is the use of historical-chronological, retrospective, biographical, comparative-historical, system-structural, and historical-typological methods. The life and scientific

legacy of Orest Levytsky, Ivan Kamanin, and Volodymyr Shcherbyna deserve further thorough study, comprehension, and popularization by the younger generation of Ukrainian researchers in the first quarter of the 21st century in order to better understand the time in which they lived and worked.

Keywords. Orest Levytsky, Ivan Kamanin, Volodymyr Shcherbyna, personalities, life and activity; Volodymyr Antonovych's Kyiv School of Historians; the fourth period of development of the School of Historians of the St. Volodymyr University in the 19th century; the 20s of the 20th century – first quarter of the 21st century.

Постановка проблеми. Вивчення персоналій українських істориків останньої чверті ХІХ – першої третини ХХ ст. у дослідженнях сучасних українських істориків, дозволяє ґрунтовніше опанувати їх наукову спадщину та глибше зрозуміти час в якому вони жили і творили.

Розвиток історичної освіти і науки в 1870 – 1890-х роках в Університеті Св. Володимира був пов'язаний із плідною викладацькою та науковою діяльністю Володимира Антоновича, створенням та діяльністю Київської школи істориків Володимира Антоновича. В українській історіографії немає єдиної усталеної назви цього феномену. Натомість є назви Київська архівна школа, Київська школа істориків-документалістів, Київська документалістська школа, Київська історична школа Володимира Антоновича, Київська школа істориків Володимира Антоновича. Організаційний період Київської школи істориків Володимира Антоновича простежується з 1870-х рр., коли під керівництвом Володимира Антоновича розпочався процес публікації джерел з української історії, склалася певна система неформального передання знань, налагодився безпосередній контакт наукового лідера з послідовниками [1].

Володимир Антонович заохочував талановиту молодь досліджувати середньовічну історію України через участь в археологічних та археографічних експедиціях, працю в архівах, добір за певним планом тем для конкурсних і дипломних робіт, магістерських і докторських дисертацій, рекомендації до друку результатів наукових студій у наукових виданнях «Киевская старина», «Университетские известия». Все це сприяло написанню низки монографій з історії окремих регіонів і земель України та Білорусі та реалізації ідеї Миколи Костомарова про землю – «область» як політичну одиницю. Через це Київську школу істориків Володимира Антоновича спочатку характеризували як «обласну», хоча наукові інтереси її представників виходили далеко за межі історико-географічних досліджень. Учні професора Антоновича досліджували широкий спектр політичної і духовної історії та історії соціальних відносин, згодом вони

стали засновниками власних наукових шкіл, відкрили нові напрями дослідження українського минулого [2].

Учнями професора Володимира Антоновича були лідери майбутніх наукових шкіл кінця XIX ст. – Львівської школи Михайла Грушевського, «Нової» київської школи Митрофана Довнар-Запольського, Харківської школи Дмитра Багалія, Одеської школи Івана Линниченка.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед українських істориків останньої чверті XIX – першої третини XX ст. почесне місце займають представники старшого покоління Київської школи істориків Володимира Антоновича – Орест Левицький, Іван Каманін, Володимир Щербина, які займають почесне місце серед еліти української історичної науки.

Київська школа істориків Володимира Антоновича була проявом ширшого історіографічного феномену – Київської історичної школи – Школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст., біля джерел якої були перший ректор Університету Св. Володимира Михайло Максимович, професор правник Микола Іванішев, професор Микола Костомаров. Наукова діяльність Київської школи істориків Володимира Антоновича розгорталась під час Четвертого періоду розвитку Школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст.

Київська школа істориків Володимира Антоновича виховала біля сорока видатних і талановитих учених, які склали еліту української історичної науки останньої чверті XIX – першої третини XX ст.

Київську школу істориків Володимира Антоновича вирізняли комплексність дослідження, ґрунтовність джерельної бази та наукового апарату досліджень, глибоке проникнення в суть проблеми. Ці ж риси характеризують наукову спадщину Ореста Левицького, Івана Каманіна, Володимира Щербини.

Науковий доробок представників Київської школи істориків Володимира Антоновича став безцінним внеском в українську історіографію, дає підстави вважати її першою національною школою дослідження історії України.

Мета статті: проаналізувати деякі праці українських істориків, які досліджували персоналії Ореста Левицького, Володимира Щербини, Івана Каманіна.

Методологічною основою дослідження є застосування історико-хронологічного, ретроспективного, біографічного, порівняльно-історичного, системно-структурного, історико-типологічного методів.

Виклад основного матеріалу. Ми розглянемо деякі праці істориків України, які досліджували персоналії Ореста Левицького, Івана Каманіна,

Володимира Щербини у 20-х роках ХХ ст. – першій чверті ХХІ ст. Більш детальний аналіз праць істориків України є у статтях Ольги Тарасенко [3; 4; 5].

Орест Левицький (1848 – 1922) – видатний український історик, археограф, архівіст, джерелознавець, етнограф, науковий та суспільний діяч – належав до представників старшої генерації Київської школи істориків Володимира Антоновича в Університеті Св. Володимира, котра дала світові близько сорока видатних і талановитих учених, які склали еліту української історичної науки останньої чверті ХІХ – першої третини ХХ ст. Діяльність Київської школи істориків Володимира Антоновича склала четвертий період розвитку Школи істориків Університеті Св. Володимира ХІХ ст. Орест Левицький є автором понад 200 наукових праць з правознавства та історії України ХVІ – ХVІІІ ст.

В 1923 р. Микола Василенко у некролозі «Академік Орест Іванович Левицький 9 травня 1922 року» [6; 7], окреслив життя та діяльність Ореста Левицького, описав середовище та обставини, які вплинули на формування особистості, наукових вподобань історика, охарактеризував навчання в Університеті Св. Володимира у 1870 – 1874 рр., визначив його внесок у діяльність Київської громади, простежив як відбулося зацікавлення Ореста Левицького історією українських земель ХVІ – ХVІІІ ст., Хмельниччиною, відзначав, що студії над історією під проводом Володимира Антоновича визначили наукові інтереси Ореста Левицького, що це була історія України, почуття до рідного, народного, яке він виніс із дитинства, що він став одним із найкращих учнів професора Антоновича, що окрім університетських викладів Орест Левицький користувався книжками професора Антоновича, його приватними науковими вказівками, що Володимир Антонович увів свого учня до Центрального Архіву і навчив користуватись актовими книгами ХVІ – ХVІІІ ст., які зацікавили молодого студента на все подальше життя [7, с. 184].

Микола Василенко проаналізував роботу Ореста Левицького протягом сорока семи років у Київській археографічній комісії, високо оцінив внесок науковця у дослідження та публікацію «Літопису Самовидця», «Архива Юго-Западной России», котрий включав акти про церковно-релігійні та культурні відносини на українських землях в ХІV – першій половині ХVІІ ст., описав роботу науковця в Центральному архіві давніх актів, активну діяльність у Історичному товаристві Нестора-Літописця, постійну публікацію науковцем праць у часописі «Киевская старина», діяльну участь у роботі Українського наукового товариства в Києві, дав оцінку заслуг науковця на посаді фактичного (1919 – 1921 рр.) й офіційного (1922 р.) президента Української академії наук.

Михайло Грушевський у 1924 р. у некролозі «Левицький Орест Іванович» пошановав Ореста Левицького [8], відзначив вплив професора Антоновича на становлення наукових інтересів Ореста Левицького як представника старшої генерації Київської школи істориків Володимира Антоновича, внесок Ореста Левицького у роботу багатьох громадських та наукових організацій Києва, зауважив, що науковець залишився типовим представником староукраїнської духовної верстви у розумінні традицій та інтересів українського життя [8, с. 199], що зустріч з Володимиром Антоновичем наповнила новим змістом життя Ореста Левицького, який став одним із найпильніших його слухачів, одним із найперших учнів, зблизився з ним особисто, найближче підійшов до його наукових, архівних інтересів [8, с. 200].

Михайло Грушевський наголошував, що професор Антонович керував науковими заняттями Ореста Левицького в Університеті Св. Володимира, зробив його своїм найближчим товаришем по роботі в Київській археографічній комісії, здобув йому посаду наукового секретаря, що Орест Левицький став продовжувачем археографічної та історичної праці свого Вчителя та його ідеології, що у дипломній роботі «Очерки внутренней истории Малороссии во второй половине XVII в.» він продовжував думки Володимира Антоновича про початки козаччини, відповідно до його теорії українського народовладдя, що в Центральному архіві давніх актів він наполегливо працював над волинськими актовими книгами XVI ст., опрацьовував матеріал з історії релігійного руху, родинного права і побуту, випустив нове видання «Літопису Самовидця» в 1878 р., здобув ґрунтовну наукову репутацію, сподівався здобувати професорське звання та можливість викладати в Університеті Св. Володимира [8, с.200], але українофільська позиція Ореста Левицького, його зв'язок із Київською громадою, дипломна робота, в якій простежувався національний задум, зашкодили цьому, змусили Ореста Левицького шукати роботу поза межами Університету Св. Володимира, що Орест Левицький на все життя зістався учителем середньої школи, латинської та російської мови, що стало одною із трагедій його життя, яку він відчував прикро і глибоко [8, с. 200].

Михайло Грушевський визнавав Ореста Левицького як «одного з визначних представників української історичної науки, спільника ідеології Миколи Костомарова та Володимира Антоновича» [8, с. 201].

Слова пошани від Михайла Грушевського як представника молодшої генерації Київської школи істориків Володимира Антоновича щодо Ореста Левицького як представника її старшої генерації ми вважаємо дуже важливими.

У 1930-х – до кінця 1960-х рр. про Ореста Левицького на теренах Радянської України не згадували. Повернення до вивчення персоналії Ореста Левицького відбулось наприкінці 1960-х – початку 1970-х, коли в українській історіографії у виданих дослідженнях Лідії Москвич «Видатний історик, археограф-архівіст» [9], «Творчий шлях О.І. Левицького» [10] про Ореста Левицького до 120-річчя від дня народження були розглянуті біографія, наукова та творча спадщина науковця. На початку 1970-х рр. Віталій Сарбей та Лідія Москвич відшукали архівні документи й офіційно звернулися за дозволом розповісти про фактичне (1919 – 1921 рр.) та офіційне (1922 р.) президенство Ореста Левицького в Українській академії наук, розкрити заслуги академіка Левицького перед українським народом та Україною. Втім науковцям не дали ходу, їх напрацювання поклали в шухляду. У часи «маланчуківщини» Лідії Москвич наказали припинити підготовку кандидатської дисертації «Історичні погляди О.І. Левицького», цю тему було визнано не актуальною, а Віталію Сарбею не присуджували докторського ступеня за вже захищену дисертацію, піддавши її різкій критиці за «націоналістичні збочення». У наступні півтора десятиліття висвітлення персоналії Ореста Левицького в Радянській Україні офіційно замовчувалося. Ситуація змінилась, коли науковці, скориставшись гласністю, проголошеною горбачовською «перебудовою», настирливо добивалися гідного пошанування пам'яті видатного історика-народознавця, правознавця, одного з фундаторів Української академії наук Ореста Левицького, отримали дозвіл на публікації про нього та на впорядкування його могили. Президія Академії наук України у 1988 р та 1998 р. прийняла постанови про пошанування одного із своїх президентів.

Розпочалася популяризація біографії та наукової спадщини Ореста Левицького [11]. У 1989 р. про вченого як президента Української академії наук нагадали Віталій Сарбей та Лідія Москвич «О.І. Левицький – президент Української Академії наук: («Білі плями» в історії Академії наук 1918 – 1922 рр.)» [12].

У 1990 р. вони ж надрукували розвідку «Учений з роду Левицьких» [13]. У 1998 р. у 150-річчя від дня народження Ореста Левицького вони ж пошанували науковця дослідженнями «Академік Орест Левицький» [14], «Академік УАН Орест Іванович Левицький (Нарис життя і науково-творчої діяльності). Академік Орест Іванович Левицький (1848 – 1922 рр.). Життєпис, бібліографія його праць та праць про нього» [15], «Великий майстер наукової праці і художньої творчості» [16], розвідкою у збірці нарисів про членів – засновників Національної академії наук України [17]. У 2003 р., у 155-річчя від дня народження Ореста Левицького, Лідія Москвич пошанувала його пам'ять [18].

У 1993 р. Олег Журба до 150-річчя від заснування Тимчасової комісії для розгляду давніх актів – Київської археографічної комісії видав нарис історії її діяльності за 1843 – 1921 рр., де ґрунтовно висвітлив наукову діяльність за сорок сім років її літописця та наукового секретаря Ореста Левицького [19].

У 2009 р. Ірина Коробчук здійснила історіографічний огляд дослідницької діяльності Ореста Левицького як історика і пам'яткознавця Правобережної України [20]. У 2009 р. вона ж захистила дисертацію на тему «Культурна спадщина та історія Правобережної України у наукових студіях Ореста Левицького» [21]. Це єдина захищена істориком дисертація, присвячена науковим студіям Ореста Левицького.

У 2009 р. Ігор Гирич подав до 160-річчя від дня народження Ореста Левицького роздуми про Ореста Левицького як суспільного діяча та науковця подав [22], виокремивши у кількох аспектах його життя та діяльність: українська наука і особистість вченого; суспільні погляди і національна історіографічна традиція; внесок науковця у скарбницю української гуманітаристики.

Праці істориків України за 1923 – 2018 роки, які вивчали персоналію Ореста Левицького, оглянула у 2023 р. Ольга Тарасенко, яка підсумувала, що доробок у цій царині достатньо невеликий, що персоналію Ореста Левицького актуально продовжувати досліджувати та популяризувати [3].

Іван Каманін (1850 – 1921) – український історик, археограф, архівіст, дослідник пам'яток культури, палеограф, член Історичного товариства Нестора–літописця, Київської археографічної комісії, Київського товариства старожитностей і мистецтв, Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва, Наукового товариства імені Шевченка у Львові, Українського наукового товариства в Києві, громадський діяч – разом із Орестом Левицьким і Володимиром Щербиною належав до представників старшої генерації Київської школи істориків Володимира Антоновича.

Науковець був непересічною постаттю свого часу, людиною енциклопедичних знань, його багаторічна плідна наукова діяльність, значна наукова спадщина свідчить, що він був авторитетним науковцем, знаним та шанованим багатьма відомими діячами своєї доби.

Іван Каманін був автором понад 300 наукових праць з історії України XVI – XVII ст., з археології, архівознавства. Науковець відпрацював сорок п'ять років у Київському центральному архіві давніх актів, пройшов шлях від помічника бібліотекаря, архіваріуса, до директора архіву. Брав участь у виданні «Архива Юго-Западной России», був активним дописувачем часопису «Киевская старина», учасником археологічних з'їздів, працював у комісіях УАН для складання історико-географічного та біографічного

словників України, був серед засновників Київської губернської вченої архівної комісії у 1914 р. Дослідник залишив значну документальну спадщину – масив опублікованих та неопублікованих праць з української, російської та всесвітньої історії, архівознавства, археографії, палеографії, археології, філігранології, спогади, комплекс приватного листування.

Вивчення персоналії Івана Каманіна у 1926 розпочали його сучасники Микола Василенко та Володимир Щербина, які пошанували товариша, розглянули біографію, дали оцінку історичній та архівознавчій спадщині науковця.

Микола Василенко наголошував, що наукова діяльність Івана Каманіна була дуже насиченою, різноплановою, що історик не відкрив чогось кардинально нового в науці, у своїх методах дослідження та твердженнях часто помилявся, але його метою завжди був пошук історичної правди, багаторічна напружена праця вченого склала основний зміст життя, була його втіхою, що вчений любив свою працю, її результат приносив йому задоволення [23]. Микола Василенко згадував, що Київський центральний архів давніх актів був для Івана Михайловича потребою, другим власним науковим кабінетом, на всьому архіві лежав відбиток особистості Іван Каманіна, що після його смерті в архіві відчувалась порожнеча, було вийнято душу, що жила там довгий час [23, с. 63-64].

Володимир Щербина, розглянув діяльність свого університетського друга як архівіста, відзначав, що Іван Каманін на практиці часто застосовував свої принципи експертизи, доводив фальсифікацію чи помилковість документів, які обстежував [24, с. 51]. Після відкриття у Києві Звіринецьких печер Іван Каманін активно їх досліджував, написав працю «Зверинецкие пещеры в Киеве (их древность и святость)» [25]. Володимир Щербина відзначав, що архівіст-палеограф Іван Каманін уважно вивчав давні написи на стінах печер, намагався палеографічним дослідженням встановити час їх появи, читав напівстерті написи на кипарисовій панатії, знайдений у печерах, прагнув розв'язати суперечливе питання про ім'я першого київського митрополита. Духовна сутність історика настільки споріднилась із Звіринецькими печерами, що Іван Каманін заповів, щоб його там було поховано після смерті, що і було виконано [24, с.50].

Протягом панування тоталітарного режиму дослідження життя, наукової та громадської діяльності вченого майже не проводились.

Із 1990-х років українські вчені повернулись до вивчення персоналії науковця. У 1991 р. Олександр Ситник пошанував Івана Каманіна як українського історика статтею до 140-річчю з дня народження та 70-річчю з дня смерті вченого [26]. Дослідник наголосив, що український історик, архівіст, палеограф Іван Каманін був яскравою постаттю серед плеяди

визначних істориків Київської історичної школи Володимира Антоновича, що наукова діяльність Івана Каманіна проходила у період найвищого розвитку української історичної науки, в епоху, яка формувалась на основі Київського та Львівського університетів, де десятки істориків європейського рівня мали глибокі знання із гуманітарних і природничих наук, проводили дослідження у найрізноманітніших галузях історичної науки, підходили до наукових проблем комплексно та ґрунтовно [26, с. 115].

Олександр Ситник відзначив, що молодому Івану Каманіну поталанило з учителями, в стінах Другої київської гімназії його навчали кращі київські педагоги-історики: К.М. Воскресенський, М.П. Драгоманов, Н.С. Тумасов, І.О. Самчевський, протоієрей П.Г. Лебединцев, а в Університеті Св. Володимира він вчився під час відродження історико-філологічного факультету під керівництвом провідних викладачів В.С. Іконнікова, В.Б. Антоновича, Ф.А. Терновського, М.П. Драгоманова, коли кафедри факультету посіли В.Б. Антонович, М.П. Драгоманов, І.В. Лучицький, П.А. Терновський, які своєю науковою та викладацькою діяльністю сприяли славі Університету Св. Володимира, доклали багато зусиль, щоб піднести українську історичну науку до європейських вимог. Саме тоді відроджувався Київський центральний архів давніх актів, який існував при Університеті Св. Володимира з 1852 р., який накопичив майже шість тисяч актових книг, до півмільйона окремих документів XVI – XVIII ст., які майже не були досліджені, що надавало історикам простір для наукової праці [26, с. 116].

Володимир Антонович, як співробітник Київського центрального архіву давніх актів, досліджував його матеріали, у 1870 р. захистив магістерську дисертацію «Последние времена казачества на правой стороне Днепра», отримав кафедру російської історії в Університеті Св. Володимира, постійно користувався в своїй роботі актовими книгами, залучав до роботи з архівними матеріалами своїх студентів, зокрема Івана Каманіна.

Іван Каманін науковій праці в Київському центральному архіві давніх актів присвятив сорок п'ять років життя, став автором численних праць з історії українського козацтва, архівознавства, палеографії, дипломатики, філігранології, історії слов'янознавства, церковної історії та археології, історії міста Києва, історії літератури, історії євреїв і циган, історіографії, які були написані на основі значного архівного й актового матеріалу [26, с.116]

Наукова співпраця та людське спілкування професора Антоновича та Івана Каманіна тривало все їхнє життя. Після смерті Вчителя за сприяння Івана Каманіна у 1910 р. Катерина Мельник-Антонович надрукувала на

правах рукопису бібліографічний реєстр матеріалів до складання історично-географічного словника української землі в її етнографічних межах, який Володимир Антонович складав разом із учнями своєї наукової школи декілька десятиліть [26, с. 130].

Олександр Ситник зазначив, що величезний науковий пласт наукової спадщини, яку Іван Каманін залишив після себе, особистий фонд Івана Каманіна (ф. 237, оп. I) в Центральному державному історичному архіві м. Києва, особисті рукописні матеріали Івана Каманіна в рукописному відділі Центральної наукової бібліотеки Академії наук України, залишаються фактично нерозробленими. Олександр Ситник закликав українських істориків об'єднуватись для поглибленого дослідження наукової спадщини Івана Каманіна [26, с.132].

Катерина Клімова у 2007 р. розглянула архівознавчу діяльність Івана Каманіна [27], відзначила, що під керівництвом Івана Каманіна у Центральному архіві давніх актів було розгорнуто активну роботу з упорядкування фондів, складання описів до актових книг й окремих документів. Наголосила, що працюючи з документами Центрального архіву давніх актів, Іван Каманін зосередив особливу увагу на вивченні актового матеріалу, розробив методику його описування, займався створенням першої української актографії за зразком історично-правничих бібліографій, а досліджуючи актові книги України XVI – XVII ст., звернув увагу на численні фальсифікації стародавніх документів. Зазначила, що Іван Каманін приділяв багато уваги палеографії, дослідженню українського скоропису, водяних знаків на папері XVI – XVII ст. Зауважила, що Іван Каманін плідно працював в галузі архівної евристики: розшукував документи і матеріали в бібліотеках і архівах, приватних, монастирських і церковних на Київщині, Поділлі та Волині, обстежував бібліотеки та архіви Почаївської лаври, Житомира, Кам'янця-Подільського, Острога, Луцька й інших міст [27, с. 266-267]. Катерина Клімова підсумувала, що Івану Каманіну належать понад 200 наукових праць і документальних публікацій з історії України та Росії XVII – XVIII ст., загальної історії, літературознавства, славістики, палеографії, дипломатії, архівознавства, в яких міститься значна кількість фактографічного матеріалу, взятого із документальних джерел, які пізніше були знищені [27, с. 268].

У 2008 – 2021 рр. Надія Якобчук комплексно й системно вивчала життя, багатоаспектну наукову діяльність, епістолярну спадщину Івана Каманіна у статтях та кандидатській дисертації [28; 29; 30; 31], що стало значним внеском у вивчення персоналії вченого. У 2015 р. вона реконструювала просопографічний портрет Івана Каманіна (1850 – 1921) [32], у 2018 р. – розглянула Івана Каманіна як видатного представника

наукової еліти Наддніпрянської України кінця XIX – початку XX ст. [33]. У 2021 р. до 170-річчя з дня народження та 100-річчя з дня смерті Івана Каманіна дослідниця пошанувала науковця, розглянувши його життя, присвячене улюбленій праці [34].

Праці українських істориків, які досліджували персоналію Івана Каманіна протягом 1926 – 2021 рр. проаналізувала Ольга Тарасенко у 2024 р. та висновувала, що життя, наукова, громадська, просвітницька діяльність та наукова спадщина вченого чекають подальшого поглибленого вивчення й популяризації молодими українськими істориками першої чверті XXI ст. [5].

Володимир Щербина (1850 – 1936) – український історик, археограф, архівіст, джерелознавець, педагог, член Історичного товариства Нестора-літописця, Київського товариства старожитностей і мистецтв, Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтв, член-кореспондент Всеукраїнської академії наук, громадський діяч – належав до представників старшої генерації Київської школи істориків Володимира Антоновича, яка була складовою частиною Школи істориків Університету Св. Володимира XIX ст., залишив помітний слід в історії вивчення української минувшини, був одним із найвидатніших київських істориків кінця XIX – початку XX ст., прожив довге і плідне життя.

Володимир Щербина був автором понад ста наукових праць з малорозроблених проблем киевознавства, правобережної української козаччини XVIII ст., гайдамацьких рухів, Коліївщини, спогадів про Володимира Антоновича, Леоніда Добровольського, Івана Каманіна, Якова Шульгіна, про Університет Св. Володимира в Києві 1870-х рр. Науковець опублікував низку документів з історії України та Києва.

У 1926 р. з нагоди 50-річчя літературно-наукової діяльності Володимира Щербини Українська академія наук видала «Нові студії з історії Києва Володимира Івановича Щербини» [35] із передмовою Михайла Грушевського «Історикові Києва» [36], вступними статтями Сильвестра Глушка «П'ядесятиріччя науково-педагогічної і громадської діяльності В.І. Щербини» [37], Сергія Шамрая «Праці В.І. Щербини з історії Правобережжя» [38], Костянтина Антиповича «Праці В.І. Щербини з історії Києва» [39], та бібліографією праць вченого [40]. Це була перша присвячена Володимирі Щербині добірка праць про нього, яка включала його ненадруковані студії з історії Києва.

Михайло Грушевський у передмові «Історикові Києва» нагадав, що дослідження історії стародавнього Києва, розшук, збирання, консервація, описування, публікація, систематичні огляди київських пам'яток минулого, присвячених певним епохам, історико-топографічним оглядам міста,

пов'язані з добре знаними дослідниками київської минувшини Максимом Берлинським, Євгенієм Болховітиновим, Михайлом Максимовичем, Миколою Закревським, Петром Лебединцевим, Володимиром Антоновичем, Миколою Петровим, Степаном Голубєвим та Володимиром Щербиню [36, с. III].

Михайло Грушевський оповів життєвий шлях історика, відзначив його виключну роль в українській науці, звернув увагу на педагогічний та громадський доробок науковця, відзначив Володимира Щербину як історика Києва, який із «суворо витриманим документалізмом щасливо сполучає нерв історика-суспільника, хист історика-оповідача, який знаходить скрізь, куди він звертає свою увагу, мотиви й тони інтересні для широкого громадянства». Підкреслив, що Володимир Щербина «в історії установ, монументальних пам'яток, подій шукав не схеми, а живих людей минувшини, в їх інтересах, діяльності, переживаннях, що відкриває те вічно-людське, що притягає сучасну людину до давньо-минулого й пережитого» [36, с. III]. Наголосив, що Володимир Щербина, як київський патріот, нащадок корінних київських родин, був пов'язаний з Києвом дитячими та юнацькими переживаннями, освітою, науковими інтересами, піввіковою культурною та громадською діяльністю, був закоханий у своє рідне місто, його красу і славу, минувшину і майбутні перспективи, присвятив свої знання і досвід всього життя дослідженню минувшини своєї батьківщини [36, с. III].

Михайло Грушевський підкреслив, що Володимир Щербина вивчав яскраві моменти політичної, соціальної, культурної історії Києва, його топографію, монументальну старовину, культурні й просвітні установи, архівний матеріал, збережені часом будівлі, збирав спогади сучасників, які розкривають «загальну еволюцію київського життя, український мікрокосм, що відбивав у собі великі переживання України, цей нервовий центр українського життя, який протягом довгого періоду часу керував її культурним, громадським, інтелектуальним життям» [36, с. IV]. Висноував, що Володимир Щербина, який був нащадком київських родовитих міщан, яким належав весь фешенебельний квартал у сусідстві колишньої Думи на Подолі, весь свій вік прожив трудовим життям [36, с. IV].

Сильвестр Глушков охарактеризував вченого як дослідника історії Києва, активного громадського і просвітнього діяча, прекрасного педагога, досвідченого керівника й вихователя молодих дослідників, який багато працював для розвитку української науки та культури, оглянув його життєвий шлях, п'ятдесятилітню наукову, педагогічну, громадську діяльність, підсумував, що Володимир Щербина все своє свідоме життя невпинно працював для розвитку української науки і культури [37, с. 3].

Сергій Шамрай відзначив визначне місце науковця серед дослідників України як історика та археографа, дослідника Києва та історії Правобережної України. Нагадав, що наукові студії з історії Правобережжя історик створював досліджуючи актовий матеріал Центрального архіву давніх актів у першій половині 1890-х років та пізніше. Підкреслив, що Володимир Щербина вважав професора Володимира Антоновича своїм вчителем, наставником, керівником. Сергій Шамрай проаналізував праці Володимира Щербини з історії Правобережжя [38, с. XV-XVI]. Відзначив, що Володимир Щербина був автором некрологів, про Володимира Антоновича, в якому він вшанував світлу пам'ять свого Вчителя та керівника, розповів про його вдачу та звички, спогадував про «ідеального вчителя, громадського діяча та людину», що Володимир Щербина в некрологах вшанував своїх друзів Якова Шульгіна та Івана Каманіна, розповів про життєвий шлях та розглянув головні праці [38].

Костянтин Антипович зазначив, що дослідження минулого Києва завжди цікавило вчених, а Володимир Щербина використав значний архівний матеріал та підвів певні підсумки попереднім напрацюванням. Костянтин Антипович детально проаналізував праці Володимира Щербини з історії Києва [39].

Після 1930 р. про історика забули, його праці не перевидавалися. Персоналію Володимира Щербини вивчали мало. Наукова та громадська діяльність науковця була забута протягом панування тоталітарного режиму. Із 1990-х років українські вчені повернулись до вивчення персоналії вченого.

У 1992 р. з'явилися замітки про науковця в Енциклопедичному довіднику «Митці України» [41], в 2001 р. у «Довіднику з історії України» [42], в Енциклопедії історії України [43]. Про науковця згадували у контексті його діяльності в Академії наук України [44; 45].

У 2003 – 2004 роках Тетяна Тороповська досліджувала життєвий шлях, громадську, культурно-просвітницьку, наукову діяльність Володимира Щербини у низці статей, вивчила університетський період навчання історика Володимира Щербини у 1868 – 1873 рр. [46], його громадську діяльність у кінці XIX – початку XX ст. [47], проаналізувала архівні документи до біографії Володимира Щербини [48], простежила історіографію його наукової та громадської діяльності [49], узагальнила своє дослідження персоналії Володимира Щербини у авторефераті та кандидатській дисертації «Громадська, культурно-просвітницька і наукова діяльність Володимира Щербини (1850 – 1936)» [50; 51]. Тетяна Тороповська вивчила родинне інтелектуальне середовище Володимира Щербини, проаналізувала чинники, які вплинули на формування його світогляду та подальший вибір

професії, спробувала розглянути різнопланову діяльність науковця протягом всього життя, дослідила наукову спадщину «Київського Нестора істориків». На сьогодні напрацювання Тетяни Тороповської залишаються єдиним ґрунтовним дослідження персоналії Володимира Щербини в українській історіографії.

У 2012 р. А.М. Желєзко проаналізував діяльність Володимира Щербини як дослідника київської старовини, оглянув наукову спадщину Володимира Щербини, присвячену історії Києва та його околиць, чинники, які вплинули на формування його наукових поглядів, нагадав біографію вченого, підкреслив, що наукова спадщина історика була незаслужено забута, а вивченню постаті «Київського Нестора істориків» приділено зовсім мало уваги [52]. Висновував, що Володимир Щербина досліджував історію Києва у ширшому контексті, ніж його попередники, намагався досягнути й відобразити особливості історичного процесу в його єдності та невичерпному розмаїтті [52, с. 182]. Підсумував, що творча спадщина Володимира Щербини не вичерпується опублікованими працями, що наукові дослідження вченого й понині зберігають велике значення, оскільки синтезують у собі підсумки його власних розвідок і результати досліджень його попередників з історії Києва, що вчений за півстоліття наукової діяльності зробив важливий внесок у розвиток історичного краєзнавства, що ставить його ім'я у перші лави видатних українських учених, видатних українців загалом» [52, с. 185].

У 2015 р. Оксана Юркова до 165-річчя від дня народження Володимира Щербини нагадала його біографію, виокремила роль у вивченні минувшини України, підкреслила, що він був значним авторитетом у вивченні Києва та Київщини, ґрунтував свої студії на строгому документалізмі, нагадала біографію, виокремила роль науковця у вивченні минувшин [53].

Із 2016 р. інформація про життя та діяльність українського історика, археографа, архівіста, джерелознавця, педагога і громадського діяча Володимира Щербину розміщена на сайті Центрального державного історичного архіву України у місті Києві [54].

У 2020 р. Зінаїда Зайцева пошанувала Володимира Щербина як будівничого українського життя, української науки до 170-річчя від дня народження вченого [55]. Наголосила, що роль наукових товариств у становленні Володимира Щербини як науковця високого рівня, українського історика, дослідника київської старовини була надзвичайно велика, що «саме діяльна участь Володимира Щербини в наукових товариствах дає змогу дослідникам залучати їх інформаційну документальну базу, щоб ширше відтворити практику й формат наукової роботи вченого, його

мотивацію щодо дослідження тієї чи іншої проблеми» [55, с.33]. Дослідниця підкреслила, що саме Володимир Щербина розробив новий напрямок у краєзнавстві – наукове киевознавство, в межах якого працював упродовж п'ятидесяти років, підсумувала, що участь Володимира Щербини у наукових товариствах, його тривала дослідницька та публікаційна робота склали вченому славу першого киевознавця серед тодішніх істориків.

Праці істориків України, які досліджували персоналію Володимира Щербини у 1926 – 2022 рр. проаналізувала Ольга Тарасенко [4] та підсумувала, що життя, наукова спадщина, громадська, просвітницька, педагогічна діяльність історика є малодослідженими.

Бажаємо молодим дослідникам першої чверті ХХІ ст. відкриттів у поглибленому дослідженні персоналії «Київського Нестора істориків» – Володимира Щербини.

Висновки. Проведений автором аналіз праць істориків України, які у 20-х роках ХХ ст. – першій чверті ХХІ ст. досліджували науковий доробок речників старшого покоління Київської школи істориків Володимира Антоновича – науковців Ореста Левицького, Івана Каманіна, Володимира Щербини, які увійшли до еліти української історичної науки останньої чверті ХІХ – першої третини ХХ ст., внесли ґрунтовний вклад в українську історіографію, переконують, що життя та наукова спадщина Ореста Левицького, Івана Каманіна, Володимира Щербини заслуговують на подальше ґрунтовне вивчення, осмислення та популяризацію молодим поколінням українських дослідників першої чверті ХХІ ст., щоб глибше зрозуміти час в якому вони жили і творили. Цим ми віддаємо шану поколінню науковців, яке своєю науковою працею та суспільною діяльністю заклало фундамент сучасної України, її науки, освіти, культури.

Література:

1. Музичко, Олександр. Антоновича Володимира Київська школа істориків і Наукове товариство ім. Шевченка. Київська школа істориків Володимира Антоновича. *Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія*. Київ, Львів: НТШ, Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, 2015. <https://encyclopedia.com.ua/entry-99>
2. Матях Валентина. Антоновича Володимир Київська школа істориків. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А-В / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. 688 с. http://www.history.org.ua/?termin=Antonovycha_shkola
3. Тарасенко Ольга. Дослідження персоналії Ореста Левицького істориками України (до 175-річчя з дня народження). *Вісник науки та освіти* (Серія «Історія та археологія»): журнал. 2023. № 3(9). С. 723-739.
4. Тарасенко Ольга. Дослідження персоналії Володимира Щербини українськими істориками. *Вісник науки та освіти* (Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. № 2(20). С.1678-1691.

5. Тарасенко Ольга. Дослідження персоналії Івана Каманіна українськими істориками. *Вісник науки та освіти* (Серія «Історія та археологія»): журнал. 2024. № 3(21). С.1295-1314.
6. Василенко М.П. Академік Орест Іванович Левицький 9 травня 1922 року [Некролог]. *Записки соціально-економічного відділу УАН*. К., 1923. Т. I. С. XLVI-XCVII.
7. Василенко М.П. Академік Орест Іванович Левицький († 9 травня (26 квітня) 1922 року). *Вибрані твори: у 3-х т.* К.: Юридична думка, 2006. Т. 2. С. 169-214.
8. Грушевський Михайло. Левицький Орест Іванович. *Україна. Науковий трьохмісячник українознавства*. 1924. Кн. 1-2. С. 199-202.
9. Москвич Л.Г. Видатний історик, археограф-архівіст (До 120-річчя від дня народження О.І. Левицького). *Український історичний журнал*. 1968. № 12. С. 125-127.
10. Москвич Л.Г. Творчий шлях О.І. Левицького. *Історіографічні дослідження в Українській РСР*. Вип. 4. К., 1971. С. 63-76.
11. Рецензія Заремби С.З. на монографію Сарбей В.Г., Москвич Л.Г. Академік Орест Іванович Левицький (1848–1922 рр.). Життєпис, бібліографія його праць та праць про нього. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1998. 151 с. див.: *Український історичний журнал*. 2002. № 4. С. 149-151.
12. Сарбей, В.Г., Москвич, Л.Г. О.І. Левицький – президент Української Академії наук: (“Білі плями” в історії Академії наук 1918–1922 рр.). *Український історичний журнал*. 1989. № 5. С. 97-102.
13. Сарбей В.Г., Москвич Л.Г. Учений з роду Левицьких. *Наука і суспільство*. 1990. № 6. С. 27-32.
14. Сарбей В.Г., Москвич Л.Г. Академік Орест Левицький. *Київська старовина*. 1998. № 6. С. 74-93.
15. Сарбей В.Г., Москвич Л.Г. Академік УАН Орест Іванович Левицький (Нарис життя і науково-творчої діяльності). Академік Орест Іванович Левицький (1848 – 1922 рр.). Життєпис, бібліографія його праць та праць про нього. К.: Ін-т історії України НАН України, 1998. 151 с.
16. Сарбей В.Г., Москвич Л.Г. Великий майстер наукової праці і художньої творчості. *Вісник НАН України*. 1998. № 11-12. С. 13-23.
17. Сарбей В.Г., Москвич Л.Г. Академік Орест Левицький. *Члени-засновники Національної академії наук України: зб. нарисів /Ін-т історії України НАН України; редкол.: В.А. Смолій [та ін.]; упоряд.: С.В. Кульчицький*. Київ, 1998. С. 343-375.
18. Москвич Л.Г. Орест Левицький. *Історіографічні дослідження в Україні*. К., 2003. Вип. 12: Визначні постаті української історіографії XIX–XX ст. С. 201-227.
19. Журба О.І. Київська археографічна комісія 1843 – 1921. Нарис історії і діяльності /Відп. ред. П.С. Сохань. К.: Наукова думка, 1993. 246 с.
20. Коробчук І.М. Орест Левицький – історик і пам'яткознавець Правобережної України (історіографічний аспект). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. № 13. С. 312-320.
21. Коробчук Ірина Миколаївна. Культурна спадщина та історія Правобережної України у наукових студіях Ореста Левицького: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України. Волинський нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2009. 20 с.
22. Гирич Ігор. Орест Левицький як суспільний діяч і науковець: До 160-річчя від дня народження. *Сучасність*. 2009. № 3/4. С. 197-212.

23. Василенко Микола. Наукова діяльність Івана Михайловича Каманіна. *Записки соціально-економного відділу ВУАН 1924 – 1925 рр.* Київ, 1926. Т. 2-3, С.54-64.
24. Щербина Володимир. Іван Михайлович Каманін як архівіст. *Записки соціально-економного відділу ВУАН 1924 – 1925 рр.* Київ, 1926. Т. 2-3, С.44-53.
25. Каманин И.М. Зверинецкие пещеры в Киеве (их древность и святость), Киев, 1914, 166 с.
26. Ситник Олександр. Український історик Іван Каманін. *Український історик*, № 1-2 (108-109). 1991. С.115-132.
27. Клімова Катерина. Українські архівісти (XIX – XX ст.): біобібліографічний довідник /упоряд.: І.Б. Матяш, С.Л. Зворський, Л.Ф. Приходько та ін. Київ: Держкомархів України, УНДІАСД. 2007. С.266-268.
28. Якобчук Надія. Джерельне значення архівознавчих та археографічних досліджень Івана Каманіна. *Українознавство*, № 3(36). Київ, 2010. С.72-77.
29. Якобчук Надія. Архівознавчі та археографічні дослідження І.М. Каманіна: джерелознавчий аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної та світової історії: збірник наукових праць*. Вип. 20 /М-во освіти і науки України, Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне: РДГУ, 2010. С.429-439.
30. Якобчук Надія Олександрівна. Документальна спадщина І.М. Каманіна (1850–1921): джерелознавчий аспект [Текст]: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 /Якобчук Надія Олександрівна; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Київ, 2011. 358 арк.: іл. Бібліогр.: арк.196-248.
31. Якобчук, Надія Олександрівна. Документальна спадщина І.М. Каманіна (1850–1921): джерелознавчий аспект [Текст]: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 /Якобчук Надія Олександрівна; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Київ, 2011. 16 с.
32. Якобчук Надія. Просопографічний портрет Івана Каманіна (1850–1921). *Архіви України*, № 4(298). Київ, 2015. С.165-174.
33. Якобчук Надія. І.М. Каманін (1850–1921) – видатний представник наукової еліти Наддніпрянської України кінця XIX – початку XX століття. *Roxolania Historica*. Vol. 1(16), 2018. С.228-242.
34. Якобчук Надія. Іван Михайлович Каманін (1850-1921): життя, присвячене улюбленій праці. *Архіви України*. Вип.1 № 326 (2021): січень – березень. Київ, 2021. С.238-255.
35. *Нові студії з історії Києва Володимира Івановича Щербини*; авт. передм. М.С. Грушевський; авт. вст. ст. С. Глушко, С. Шамрай, К. Антипович; Українська академія наук. Київ: друк. Укр. акад. наук, 1926. 39,167 с.
36. *Грушевський Михайло. Історикові Києва /Щербина В.І. Нові студії з історії Києва*. Київ: друк. Укр. акад. наук, 1926. С. III-V.
37. *Глушко Сильвестр. П'ядесятиріччя науково-педагогічної і громадської діяльності В.І. Щербини /Щербина В.І. Нові студії з історії Києва*. Київ: друк. Укр. акад. наук, 1926. С. IX-XIV.
38. *Шамрай Сергій. Праці В.І. Щербини з історії Правобережжя /Щербина В.І. Нові студії з історії Києва*. Київ: друк. Укр. акад. наук, 1926. С. XV-XVII.
39. *Антипович Костянтин. Праці В.І. Щербини з історії Києва /Щербина В.І. Нові студії з історії Києва*. Київ: друк. Укр. акад. наук, 1926. С. XXV-XXXIV.
40. *Бібліографія праць В.І. Щербини /Щербина В.І. Нові студії з історії Києва*. Київ: друк. Укр. акад. наук, 1926. С. XXXV-XXXIX.

41. Щербина Володимир Іванович [4(16).5.1850–1936]. *Митці України: енциклопед. довід.* / за ред. А.В. Кудрицького. Київ, 1992. С. 665.
42. Щербина Володимир Іванович [16.5.1850–1936]. *Довідник з історії України* / за заг. ред.: І. Підкови, Р. Шуста. 2-ге вид. доопрац. і допов. Київ, 2001. С. 1104.
43. Ясь О.В. Щербина Володимир Іванович. *Енциклопедія історії України*: Т.10: Т-Я / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Видавництво "Наукова думка", 2013. 688 с.: іл. http://www.history.org.ua/?termin=Scherbyna_V.
44. *Історія Академії наук України. 1918–1923: Документи і матеріали* / АН України, Інститут української археографії, Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського, Інститут архівознавства, Інститут рукопису; упоряд. В.Г. Шмельов [та ін.]; відп. ред. П.С. Сохань. К.: Наукова думка, 1993. 571 с.
45. *Історія Академії наук України, 1918–1993* / АН України. Ін-т історії України; Редкол.: Б.Є. Патон (голова), Ю.Ю. Кондуфор (заст. голови) та ін. Київ: Наукова думка, 1994. 318 с.
46. Тороповська Т.М. Університетський період історика Володимира Щербини (1868–1873). *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. Київ, 2004. № 71/72. С. 76-79.
47. Тороповська Т.М. Громадська діяльність Володимира Щербини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України: наук.-практ. зб.* Київ, 2003. № 2. С. 236-239.
48. Тороповська Т.М. «Київський Нестор істориків...»: архівні документи до біографії Володимира Щербини. *Архіви України*. Вип. 1/3 (251). Київ, 2003. С. 177-182.
49. Тороповська Т.М. До історіографії наукової та громадської діяльності Володимира Щербини (1850–1936). *Сторінки історії: зб. наук. пр.* Київ: Політехніка, 2003. Вип. 18. С. 117-124.
50. Тороповська Т.М. Громадська, культурно-просвітницька і наукова діяльність Володимира Щербини (1850–1936): автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка: Київ, 2004. 17 с.
51. Тороповська Т.М. Громадська, культурно-просвітницька і наукова діяльність Володимира Щербини (1850–1936): дис. на здоб. наук. ступеня канд. іст. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка: Київ, 2004.
52. Желєзко А.М. Володимир Щербина – дослідник київської старовини. *Праці Центру пам'яткознавства*, вип. 21, Київ, 2012. С. 178-186.
53. Юркова О.В. До 165-річчя від дня народження В.І. Щербини. 2015. <http://secinfchounbk.blogspot.com/2015/04/165-18501936.html>
54. Щербина Володимир Іванович (1850–1936) – український історик, археограф, архівіст, джерелознавець, педагог, громадський діяч https://cdiak.archives.gov.ua/ac_2016_09_20.php#Shcherbyna_V_I
55. Зайцева Зінаїда. Володимир Іванович Щербина – «будівничий українського життя, української науки» (до 170-річчя від дня народження). *Треті києвознавчі читання: історія та етнокультура. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 березня 2020 р.)* / Редкол.: О.П. Реєнт (голова), В.П. Капелюшний, І.К. Патриляк, О.П. Гончаров, Н.В. Терес. Київ: «Фоліант», 2020. С.33-42.

References:

1. Muzychko, Oleksandr. (2015). Antonovycha Volodymyra Kyyivs'ka shkola istorykiv i Naukove tovarystvo im. Shevchenka. Kyyivs'ka shkola istorykiv Volodymyra Antonovycha [Antonovych Volodymyr Kyiv School of Historians and the Shevchenko Scientific Society. Volodymyr Antonovych Kyiv School of Historians]. Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: entsyklopediya. Kyiv, L'viv: NTSh, Instytutu entsykpedychnykh doslidzhen' NAN Ukrayiny [Shevchenko Scientific Society: encyclopedia. Kyiv, Lviv: NTSh, Institute of Encyclopedic Research of the NAS of Ukraine] [in Ukrainian] <https://encyclopedia.com.ua/entry-99>
2. Matyakh, Valentyna. (2003). Antonovycha Volodymyr Kyyivs'ka shkola istorykiv [Antonovych Volodymyr Kyiv School of Historians]. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: T.1: A-V / Redkol.: V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny [Encyclopedia of the History of Ukraine: Vol. 1: A-B / Editors: V.A. Smolii (chairman) and others. NAS of Ukraine. Institute of the History of Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka, 2003. 688 [in Ukrainian]
http://www.history.org.ua/?termin=Antonovycha_shkola
3. Tarasenko, Olha. (2024). Doslidzhennia personalii Oresta Levytskoho istorykamy Ukrainy (do 175-richchia z dnia narodzhennia) [Study of the personality of Orest Levytskyi by historians of Ukraine (to the 175th anniversary of his birth)]. Visnyk nauky ta osvity (Seriiia «Istoriia ta arkhеolohiia») [Bulletin of Science and Education (Series "History and Archaeology")].3(9). Kyiv, 723-739 [in Ukrainian].
4. Tarasenko, Olha. (2024). Doslidzhennia personalii Volodymyra Shcherbyny istorykamy Ukrainy [Study of the personality of Volodymyr Shcherbyna by historians of Ukraine]. Visnyk nauky ta osvity (Seriiia «Istoriia ta arkhеolohiia») [Bulletin of Science and Education (Series "History and Archaeology")].2(20). Kyiv, 1678-1691 [in Ukrainian].
5. Tarasenko, Olha. (2024). Doslidzhennia personalii Ivana Kamanina ukrayins'kymy istorykamy [Study of the personality of Ivsn Kamanin by Ukrainian historians]. Visnyk nauky ta osvity (Seriiia «Istoriia ta arkhеolohiia») [Bulletin of Science and Education (Series "History and Archaeology")]. 3 (21). Kyiv, 1295-1314 [in Ukrainian].
6. Vasylenko, M.P. (1923). Akademik Orest Ivanovych Levytskyi 9 travnia 1922 roku [Nekroloh] [Academician Orest Ivanovych Levytsky, May 9, 1922 [Obituary]]. Zapysky sotsialno-ekonomichnoho viddilu UAN – Notes of the socio-economic department of the Ukrainian Academy of Sciences. K., I. XLVI-XCVII [in Ukrainian].
7. Vasylenko, M.P. (2006). Akademik Orest Ivanovych Levytskyi (†9 travnia (26 kvitnia) 1922 roku). [Academician Orest Ivanovych Levytsky († May 9 (April 26) 1922)].Vybrani tvory – Selected works: u 3-kh t. Kyiv: Yurydychna dumka, 2. 169-214 [in Ukrainian].
8. Hrushevskiy, M. (1924). Levytskyi Orest Ivanovych [Orest Ivanovych Levytsky]. Ukraina. Naukovi trokhmisiachnyk ukraїnoznavstva – Ukraine. Scientific three-monthly journal of Ukrainian Studies. 1-2. 199-202 [in Ukrainian].
9. Moskvych, L.H. (1968). Vydadni istoryk, arkhеohraf-arkhivist (Do 120-richchia vid dnia narodzhennia O. I. Levytskoho) [Outstanding historian, archeographer-archivist (To the 120th anniversary of the birth of O. I. Levytsky)]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal. 2. 125-127 [in Ukrainian].
10. Moskvych, L.H. (1971). Tvorchyi shliakh O.I. Levytskoho [The creative path of O.I. Levytskyi]. Istoriohrafichni doslidzhennia v Ukrainskii RSR – Historiographic research in the Ukrainian SSR. 4. Kyiv, 63-76. [in Ukrainian].

11. *Retsenziia Zaremby, S.Z. (2002). na monohrafiuu Sarbei V.H., Moskvych L.H. Akademik Orest Ivanovych Levytskyi (1848–1922 rr.). [Review of Zarembo S.Z. for the monograph by V.G. Sarbey, L.H. Moskvych. Academician Orest Ivanovych Levytsky (1848–1922). Biography, bibliography of his works and works about him]. Zhyttiepys, bibliohrafiia yoho prats ta prats pro noho. K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1998. 151 s. dyv.: Ukrainyskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal. 4. 149-151 [in Ukrainian].*

12. *Sarbei, V.H., Moskvych, L.H. (1989). O.I.Levytskyi – prezydent Ukrainskoi Akademii nauk: (“Bili pliamy” v istorii Akademii nauk 1918–1922 rr.). [O.I. Levytsky - president of the Ukrainian Academy of Sciences: (“White spots” in the history of the Academy of Sciences 1918–1922)]. Ukrainyskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal.. 5. 97-102 [in Ukrainian].*

13. *Sarbei, V.H., Moskvych, L.H. (1990). Uchenyi z rodu Levytskykh [A scientist from the Levytsky family]. Nauka i suspilstvo – Science and Society. 6. 27-32 [in Ukrainian].*

14. *Sarbei, V.H., Moskvych, L.H. (1998). Akademik Orest Levytskyi [Academician Orest Levitsky]. Kyivska starovyna – Kyiv antiquity. 1998. 6. 74-93 [in Ukrainian].*

15. *Sarbei, V.H., Moskvych, L.H. (1998). Akademik UAN Orest Ivanovych Levytskyi (Narys zhyttia i naukovo-tvorchoi diialnosti). Akademik Orest Ivanovych Levytskyi (1848–1922 rr.) [Academician of the Ukrainian Academy of Sciences Orest Ivanovych Levytsky (Essay of life and scientific and creative activity). Academician Orest Ivanovich Levitskyi (1848–1922). Biography, bibliography of his works and works about him]. Zhyttiepys, bibliohrafiia yoho prats ta prats pro noho. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 151 s. [in Ukrainian].*

16. *Sarbei, V.H., Moskvych, L.H. (1998). Velykyi maister naukovoï pratsi i khudozhnoi tvorchosti [A great master of scientific work and artistic creativity]. Visnyk NAN Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. 11-12. 13-23 [in Ukrainian].*

17. *Sarbei, V.H., Moskvych, L.H. (1998). Akademik Orest Levytskyi [Academician Orest Levitsky]. Chleny-zasnovnyky Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: zb. Narysiv – Founding members of the National Academy of Sciences of Ukraine: coll. works /In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy; redkol.: V.A. Smolii [ta in.]; uporiad.: S.V. Kulchytskyi. Kyiv, 343-375 [in Ukrainian].*

18. *Moskvych, L.H. (2003). Orest Levytskyi [Orest Levytsky]. Istoriohrafichni doslidzhennia v Ukraini - Historiographic research in Ukraine. Kyiv, 12: Vyznachni postati ukraïnskoi istoriohrafii XIX–XX st. – Prominent figures of Ukrainian historiography of the 19th–20th centuries. 201-227 [in Ukrainian].*

19. *Zhurba, O.I. (1993). Kyivska arkhoehrafichna komisiia 1843–1921. Narys istorii i diialnosti [Kyiv Archaeological Commission 1843–1921. Outline of history and activity]. /Vidp. red. P. S. Sokhan. Kyiv: Naukova dumka, 246 s. [in Ukrainian].*

20. *Korobchuk, I.M. (2009). Orest Levytskyi – istoryk i pamiatkoznavets Pravoberezhnoi Ukrainy (istoriohrafichni aspekt) [Orest Levytskyi is a historian and connoisseur of monuments of Right Bank Ukraine (historiographical aspect)]. Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University. 13. 312-320 [in Ukrainian].*

21. *Korobchuk, Iryna Mykolaivna. (2009). Kulturna spadshchyna ta istoriia Pravoberezhnoi Ukrainy u naukovykh studiiakh Oresta Levytskoho: avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. ist. nauk: 07.00.01 – istoriia Ukrainy [Cultural heritage and history of Right-Bank Ukraine in the scientific studies of Orest Levytskyi: abstract of the dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Historical Sciences: 07.00.01 –. History of Ukraine]. Volynskyi nats. un-t im. L. Ukrainky. Lutsk, 20 s. [in Ukrainian].*

22. *Hyrych, Ihor.* (2009). Orest Levytskyi yak suspilnyi diiach i naukovets: Do 160-richechia vid dnia narodzhennia [*Orest Levytskyi as a public figure and scientist: To the 160th anniversary of his birth*]. *Suchasnist – Modernity*. 3/4. 197-212 [in Ukrainian].

23. *Vasylenko, Mykola.* (1926). Naukova diialnist Ivana Mykhailovycha Kamanina [Scientific activity of Ivan Mykhailovych Kamanin]. *Zapysky sotsialno-ekonomnoho viddilu VUAN 1924–1925 rr.* [Notes of the socio-economic department of the Ukrainian Academy of Sciences 1924–1925]. 2-3, 54-64 [in Ukraine].

24. *Shcherbyna, Volodymyr.* (1926). Ivan Mykhailovych Kamanin yak archivist [Ivan Mykhailovych Kamanin as an archivist]. *Zapysky sotsialno-ekonomnoho viddilu VUAN 1924–1925 rr.* [Notes of the socio-economic department of the Ukrainian Academy of Sciences, 1924–1925]. 2-3, 44-53 [in Ukraine].

25. *Kamanin, I.M.* (1914). Zverineckie peshery v Kieve (ih drevnost i svyatost) [Zverynetsky Caves in Kyiv (their antiquity and holiness)]. Kiev, 166 p. [in Russian].

26. *Sytnyk, Oleksandr.* (1991). Ukrainskyi istoryk Ivan Kamanin [Ukrainian historian Ivan Kamanin]. *Ukrainskyi istoryk [Ukrainian Historian]*. 1-2 (108-109). 115-132.

27. *Klimova, Kateryna.* (2007). Ukrainski arkhivisty (XIX–XX st.): biobibliohrafichniy dovidnyk /uporiad.: I.B. Matiash, S.L. Zvorskyi, L.F. Prykhodko [Ukrainian archivists (XIX–XX centuries): biobibliographic guide / editor: I.B. Matyash, S.L. Zvorsky, L.F. Prikhodko]. Kyiv: Derzhkomarkhiv Ukrainy, UNDIASD. 266-268 [in Ukrainian].

28. *Yakobchuk, Nadiia.* (2010). Dzherelne znachennia arkhivoznavchych ta arkhеоhrafichnykh doslidzhen Ivana Kamanina [The source value of Ivan Kamanin's archival and archeographic researches]. *Ukrainoznavstvo [Ukrainian Studies]*, 3(36). Kyiv, 72-77 [in Ukrainian].

29. *Yakobchuk, Nadiia.* (2010). Arkhivoznavchi ta arkhеоhrafichni doslidzhennia I.M. Kamanina: dzhereloznavchyi analiz [Archival and archeographic studies of I.M. Kamanina: source analysis]. *Aktualni problemy vitchyznianoї ta svitovoi istorii: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 20 /M-vo osvity i nauky Ukrainy, Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet [Actual problems of national and world history: a collection of scientific works. Vol.20 /Ministry of Education and Science of Ukraine, Rivne State Humanitarian University]. Rivne: RDHU, 429-439 [in Ukrainian].*

30. *Yakobchuk, Nadiia Oleksandrivna.* (2011). Dokumentalna spadshchyna I.M. Kamanina (1850–1921): dzhereloznavchyi aspekt [Tekst]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.06 /Yakobchuk Nadiia Oleksandrivna; NAN Ukrainy, In-t ukr. arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho [Documentary heritage of I.M. Kamanina (1850–1921): the source science aspect [Text]: diss. ... Candidate of History Science: 07.00.06 / Yakobchuk Nadiya Oleksandrivna; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ukraine of archeography and source studies named after M.S. Hrushevskyi]. Kyiv, 358 ark.: il. Bibliohr.: ark.196-248 [in Ukrainian].

31. *Yakobchuk, Nadiia Oleksandrivna.* (2011). Dokumentalna spadshchyna I.M. Kamanina (1850–1921): dzhereloznavchyi aspekt [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.06 /Yakobchuk Nadiia Oleksandrivna; Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t ukr. arkhеоhrafii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho [Documentary heritage of I.M. Kamanina (1850–1921): the source science aspect [Text]: autoref. thesis ... candidate history Science: 07.00.06 / Yakobchuk Nadiya Oleksandrivna; National Acad. of Sciences of Ukraine, Institute of Ukraine of archeology and source studies named after M.S. Hrushevskyi]. Kyiv, 16 [in Ukrainian].

32. *Yakobchuk, Nadiia.* (2015). Prosopohrafichniy portret Ivana Kamanina (1850–1921) [Prosopographic portrait of Ivan Kamanin (1850–1921)]. *Arkhivy Ukrainy [Archives of Ukraine]*, 4(298). Kyiv, 165-174 [in Ukrainian].

33. *Yakobchuk, Nadiia.* (2018). I.M. Kamanin (1850–1921) – vydatnyi predstavnyk naukovoï elity Naddnyprianskoi Ukrainy kintsia XIX – pochatku XX stolittia [I.M. Kamanin (1850–1921) is a prominent representative of the scientific elite of Transnistrian Ukraine of the late 19th and early 20th

34. *Yakobchuk, Nadiia.* (2021). Ivan Mykhailovych Kamanin (1850-1921): zhyttia, prysviachene uliublenii pratsi [Ivan Mykhailovych Kamanin (1850-1921): a life dedicated to his favorite work]. *Arkhivy Ukrainy [Archives of Ukraine]*. 1. 326. sichen – berezen. Kyiv, 238-255 [in Ukrainian].

35. *Novi studii z istorii Kyieva Volodymyra Ivanovycha Shcherbyna [New studies on the history of Kyiv by Volodymyr Ivanovich Shcherbyna]* (1926); avt. peredm. M.S. Hrushevskiy; avt. vst. st. S. Hlushko, S. Shamrai, K. Antypovych; *Ukrainska akademiia nauk. Kyiv: druk. Ukr. akad. nauk, 1926. 39,167 s.* [in Ukrainian].

36. *Hrushevskiy, Mykhailo.* (1926). *Istorykovi Kyieva [Historian of Kyiv]/Shcherbyna V.I. Novi studii z istorii Kyieva. Kyiv: druk. Ukr. akad. nauk, III-V* [in Ukrainian].

37. *Hlushko, Sylvestr.* (1926). *Piadesyatyrichchia naukovo-pedahohichnoi i hromadskoi diialnosti V.I. Shcherbyny [The fiftieth anniversary of the scientific, pedagogical, and social activities of V.I. Shcherbyna] /Shcherbyna V.I. Novi studii z istorii Kyieva. Kyiv: druk. Ukr. akad. nauk, IX-XIV* [in Ukrainian].

38. *Shamrai, Serhii.* (1926). *Pratsi V.I. Shcherbyny z istorii Pravoberezhzhia [Works of V.I. Shcherbyna from the history of the Right Bank] /Shcherbyna V.I. Novi studii z istorii Kyieva. Kyiv: druk. Ukr. akad. nauk, XV-XIII* [in Ukrainian].

39. *Antypovych, Kostiantyn.* (1926). *Pratsi V.I. Shcherbyny z istorii Kyieva [Works of V.I. Shcherbyna from the history of Kyiv]/Shcherbyna V.I. Novi studii z istorii Kyieva. Kyiv: druk. Ukr. akad. nauk, XXV-XXXIV* [in Ukrainian].

40. *Bibliohrafiia prats V.I. Shcherbyny [Bibliography of the works of V.I. Shcherbyna].* (1926). /*Shcherbyna V.I. Novi studii z istorii Kyieva. Kyiv: druk. Ukr. akad. nauk, XXXV-XXXIX* [in Ukrainian].

41. *Shcherbyna Volodymyr Ivanovych [4(16).5.1850–1936] [Shcherbyna Volodymyr Ivanovych [4(16).5.1850–1936]]* (1992). *Myttsi Ukrainy: entsykloped. dovid. [Artists of Ukraine: encyclopedia. Argument] /za red. A.V. Kudrytskoho. Kyiv, 665* [in Ukrainian].

42. *Shcherbyna Volodymyr Ivanovych [16.5.1850–1936] [Shcherbyna Volodymyr Ivanovych [16.5.1850–1936]].* (2001). *Dovidnyk z istorii Ukrainy [Handbook on the history of Ukraine] /za zah. red.: I. Pidkovy, R. Shusta. 2-he vyd. dooprats. i dopov. Kyiv, 2001. 1104* [in Ukrainian].

43. *Yas, O.V. Shcherbyna Volodymyr Ivanovych [Shcherbyna Volodymyr Ivanovych]* (2013). *Entsyklopediia istorii Ukrainy [Encyclopedia of the History of Ukraine: Volume]: T.10: T-Ya / Redkol.: V.A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: Vydavnytstvo "Naukova dumka". http://www.history.org.ua/?termin=Shcherbyna_V.* [in Ukrainian].

44. *Istoriia Akademii nauk Ukrainy. 1918–1923: Dokumenty i materialy [History of the Academy of Sciences of Ukraine. 1918–1923: Documents and materials]* (1993) /AN Ukrainy, Instytut ukrainskoi arkhieohrafii, Tsentralna naukova biblioteka im. V.I.Vernadskoho, Instytut arkhivoznavstva, Instytut rukopysu; uporiad. V.H. Shmelov [ta in.]; vidp. red.

P.S. Sokhan. Kyiv: Naukova dumka. 571 s. <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0001905> [in Ukrainian].

45. Istoriiia Akademii nauk Ukrainy, 1918–1993 [*History of the Academy of Sciences of Ukraine, 1918–1993*] (1994) /AN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy; Redkol.: B.Ie. Paton (holova), Yu.Iu. Kondufor (zast. holovy) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 318 s. [in Ukrainian].

46. Toropovska, T.M. (2004). Universytetskyi period istoryka Volodymyra Shcherbyny (1868–1873) [*University period of historian Volodymyr Shcherbyna (1868–1873)*]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka [*Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*]. Kyiv, 71/72. 76-79 [in Ukrainian].

47. Toropovska, T.M. (2003). Hromadska diialnist Volodymyra Shcherbyny (kinets XIX – pochatok XX st.) [*Public activity of Volodymyr Shcherbyna (end of the 19th - beginning of the 20th century)*]. Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy: nauk.-prakt. zb. [*Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine: science and practice. coll.*]. Kyiv, 236-239 [in Ukrainian].

48. Toropovska, T.M. (2003). «Kyivskyi Nestor istorykiv...»: arkhivni dokumenty do biohrafii Volodymyra Shcherbyny [*"Kyiv Nestor of Historians...": archival documents for the biography of Volodymyr Shcherbyna*]. Arkhivy Ukrainy [*Archives of Ukraine*]. 1/3 (251). Kyiv, 177-182 [in Ukrainian].

49. Toropovska, T.M. (2003). Do istoriografii naukovoï ta hromadskoi diialnosti Volodymyra Shcherbyny (1850–1936) [*To the historiography of the scientific and social activities of Volodymyr Shcherbyna (1850–1936)*]. Storinky istorii: zb. nauk. pr. [*Pages of history: coll. of science pr.*] Kyiv: Politekhnik, 18. 117-124 [in Ukrainian].

50. Toropovska, T.M. (2004). Hromadska, kulturno-prosvitnytska i naukova diialnist Volodymyra Shcherbyny (1850–1936) [*Public, cultural, educational and scientific activities of Volodymyr Shcherbyna (1850–1936)*]: avtoref. dys. na zdob. nauk, stupenia kand. ist. nauk. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka [*author's abstract. thesis on Sciences, degree of Candidate History of Science Taras Shevchenko Kyiv National University*]: Kyiv, 17 [in Ukrainian].

51. Toropovska, T.M. (2004). Hromadska, kulturno-prosvitnytska i naukova diialnist Volodymyra Shcherbyny (1850–1936) [*Public, cultural, educational and scientific activities of Volodymyr Shcherbyna (1850–1936)*]: dys. na zdob. nauk, stupenia kand. ist. nauk. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka: [*diss. on Sciences, degree of candidate history of science Taras Shevchenko Kyiv National University*] Kyiv [in Ukrainian].

52. Zheliezko, A.M. (2012). Volodymyr Shcherbyna – doslidnyk kyivskoi starovyny [*Volodymyr Shcherbyna is a researcher of Kyiv antiquity*]. Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva [*Proceedings of the Center for Historical Studies*], 21, Kyiv, 178-186 [in Ukrainian].

53. Yurkova. O.V. (2015). Do 165-richchia vid dnia narodzhennia V.I. Shcherbyna [*To the 165th anniversary of the birth of V.I. Shcherbyna*] <http://secinfchounbk.blogspot.com/2015/04/165-18501936.html>. [in Ukrainian].

54. Shcherbyna Volodymyr Ivanovych (1850–1936) – ukrainskyi istoryk, arkheohraf, arkhivist, dzhereloznavets, pedahoh, hromadskyi diiach [*Shcherbina Volodymyr Ivanovich (1850–1936) – Ukrainian historian, archeographer, archivist, source scholar, teacher, public figure*] https://cdiak.archives.gov.ua/ac_2016_09_20.php#Shcherbyna_V_I. [in Ukrainian].

55. Zaitseva, Zinaida. (2020). Volodymyr Ivanovych Shcherbyna – «budivnychyï ukrainskoho zhyttia, ukrainskoi nauky» (do 170-richchia vid dnia narodzhennia) [*Volodymyr Ivanovich Shcherbyna - "builder of Ukrainian life, Ukrainian science" (to the 170th anniversary of his birth)*]. Treti kyievoznachchi chytannia: istoriia ta etnokultura. Zbirnyk

materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 27 bereznia 2020 r.) /Redkol.: O.P. Reient (holova), V.P. Kapeliushnyi, I.K. Patryliak, O.P. Honcharov, N.V. Teres [Third readings of Kyiv studies: history and ethnoculture. Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference (Kyiv, March 27, 2020) /Ed.: O.P. Reent (head), V.P. Kapeliushnyi, I.K. Patrilyak, O.P. Goncharov, N.V. Teres]. Kyiv: «Foliant», 33-42 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.03.2026